

PRINCÍP INTERFUNKČNOSTI V PSYCHOLÓGII¹⁾

DAMIÁN KOVÁČ

Ústav experimentálnej psychológie SAV, Bratislava

Venované slovenským psychológom-jubilantom v r. 1978

Interfunkčnosť pokladáme za jeden z vedúcich princípov psychologickéj metodológie a našej všeobecnoteoretickej koncepcie v psychológii (1975). Vyvodzujeme ju z materialistickej dialektiky, napájame na princípy psychickej regulácie a umocňujeme systémovými prístupmi.

Vo všeobecnosti rozumieme ňou skúmanie a interpretovanie jednotlivých psychologických javov v intrapsychických súvislostiach v závislosti od celého komplexu podnetových a organizmových premenných.

Koncepcia interfunkčnosti, hoci v psychológii už principiálne dávnejšie známa, sa vzhľadom na psychickú reguláciu osobitným spôsobom sformulovala v Ústave experimentálnej psychológie SAV v 60. rokoch ako zovšeobecnenie komplexných výskumov vnímania (1970).

Princípy interfunkčnosti uplatňujeme v troch oblastiach. Predovšetkým pri konštruovaní výskumných projektov, osobitne experimentálneho charakteru. Napr. výskumy pamäťových fenoménov nerealizujem len intenzívne, ale pátrame aj po vzťahoch pamäti s vnímaním, myslením, inteligenciou ai. (Ruisel a kol., 1978). A ďalej neuspokojujeme sa len používaním fyzikálnych vlastností stimulácie (napr. rozsah podnetového radu, intenzita stimulácie, senzorická modalita príjmu informácií a pod.), ale manipulujeme alebo kontrolujeme sémantické a probabilistické aspekty stimulácie (frekvenčnosť podnetov, ich emočné podfarbenie, slovesnú kategóriu ai.). Napokon k uplatneniu interfunkčnosti v projekčno-výskumnej fáze patrí kontrolované zaraďovanie rôznych osôb ako probantov psychologických výskumov. To znamená, že okrem základných premenných tohto druhu (vek, pohlavie a profesijný stav), usilujeme sa experimentálne skupiny zostavovať z osôb napr. určitého typu sily excitačných procesov alebo istých štruktúralno-osobnostných vlastností, ako je napr. emočná stabilita, a pod.

Interfunkčne stavaný výskumný projekt prináša spravidla také výsledky, ktoré umožňujú interpretáciu z nich samých. To je ďalšia významná možnosť uplatnenia interfunkčných princípov v psychológii. Narozdiel od zaužívaných postupov, v ktorých sa na osvetlenie prinášajú výsledky z výskumov iných autorov, alebo sa do interpretácie vnášajú prvky špekulácie, výsledky z interfunkčných výskumov nesú už samy v sebe isté znaky validnosti; umožňujú vo väčšej miere, ako je doterajšia prax klasických experimentátorov, aby sa z údajov psychologických meraní vyvodili psychologické vedecké fakty.

Systematicky rozvíjané interfunkčné výskumy predstavujú napokon efektívnu cestu vytvárania špecifických teórií v psychológii. V protiklade s takou praxou, kde výskumník uskutoční, prehnane povedané „jeden výskum s jedným mera-

Došlo 15. IV. 1978; D. K., 801 00 Bratislava, Koceľova 15.

¹⁾ Článok predstavuje voľne zostavený, na uvedenú tému zameraný výťah zo širšie zameraných referátov, ktoré autor predniesol na IV. Dunajskej konferencii psychológov vo Visegráde r. 1977 a na Konferencii psychológov socialistických krajín v Postdame r. 1978; vzhľadom na to sa v ňom uvádzajú len najnutnejšie literárne odkazy.

ním na osobách rôzneho druhu“, a z toho potom formuluje veľkú teóriu, z interfunkčných výskumov zostrojené teórie zovšeobecňujú nielen početné fakty, ale aj fakty z rôznych úrovní psychicky regulovaného správania. Z nich vyvedené tézy sa, prirodzene, neraz dostávajú do protirečenia s tzv. teóriami na „stračných nôžkach“, avšak dôsledná konfrontácia vedie nakoniec k zvýšeniu ich plauzibilitnosti.

V doterajšej vedecko-výskumnej činnosti Ústavu experimentálnej psychológie SAV sa interfunkčne skúmali najmä procesy vnímania a pamäti. Viedlo to m. i. aj k inému chápaniu týchto funkcií, aké je bežné v učebniciach.

Vnímanie vymedzujeme ako svojské spracovanie informácií podľa istých už známych princípov (usporadúvanie, kategorizovanie, dávanie zmyslu a i.) a ďalších, nateraz ešte menej známych, interfunkčných závislostí; percepčné spracovanie informácií vstupuje do správania ako primárny psychologický regulátor predovšetkým jeho odpovedovej zložky (1971). Z tých nateraz menej známych interfunkčných závislostí sme na základe viacročného bádania zovšeobecniili zatiaľ tieto tézy:

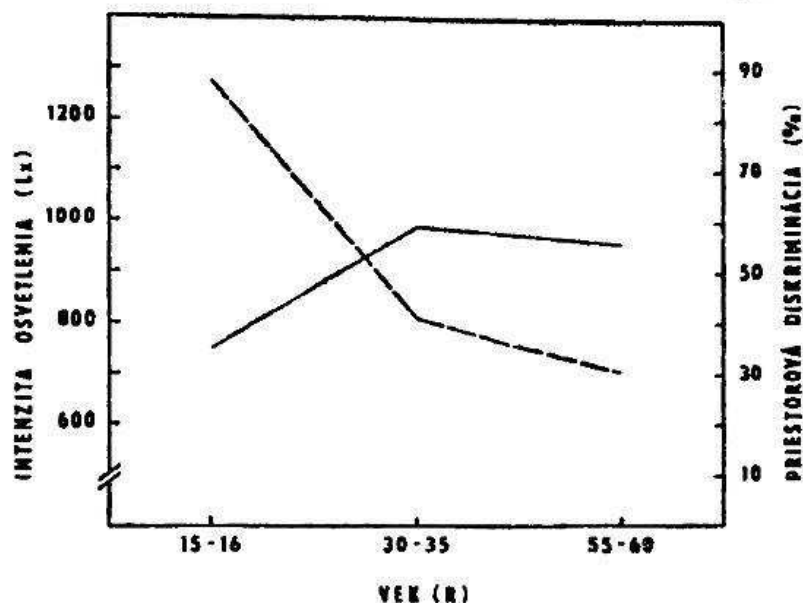
1. Fyzikálne zmeny stimulácie sú len potenciálnou informáciou pre vnemy; účinnosť stimulácie dotvárajú jej sémantické a probabilistické aspekty;
2. Senzorické funkcie predstavujú len bázu a senzorická informácia je len surovinou, na základe čoho si subjekt vytvára vnem;
3. Vnímanie je modifikované nielen vrodenými ale aj získanými organizmovými premennými;
4. Bez podielu pamäti je vnímanie takmer neuskutočniteľné;
5. Vnímanie je výsledkom nešpecifického a špecifického učenia;
6. Vnímanie je viac ako sám základ myslenia;
7. Vnímanie nie je izolovaná kognitívna funkcia; žiadúce je skúmať vnímajúcu osobnosť.

Sme si vedomí, že tézy interfunkčného chápania vnímania odrážajú aj niektoré už predtým známe poznatky o vzťahoch vnímania s inými procesmi. No interfunkčnosť ako metodologický princíp si vyžaduje skúmať každý percepčný jav, ako sa už uviedlo, v užších, t. j. intrapsychických ako aj v širších, t. j. stimulačno-organizmových vzťahoch. Inakšie sa vystavujeme riziku čiastkového poznania, ktorá sa nesmie zovšeobecniť. Ilustračný príklad bez podrobnejšieho komentovania (obr. 1).

V 70. rokoch sa v Ústave experimentálnej psychológie SAV interfunkčným prístupom začali intenzívne skúmať aj mnémické javy, predovšetkým krátkodobá pamäť (Šípoš, 1971). Chápeme ich ako procesy, na základe ktorých si človek priebežne alebo na určitý čas uchováva psychickým odrazom transformované informácie do podoby stôp, vystupujúcich ako univerzálne psychické regulátory správania.

Z doteraz uskutočnených experimentálnych projektov možno vyvodit tieto interfunkčne zamerané zovšeobecnenia:

1. Mnémické funkcie tvoria subsystém poznávacích procesov a chápanie ľudskej pamäti ako nejakého mechanizmu je priúžke;
2. Narozdiel od neurofyziologickej dilemy o existencii unitárnej či duálnej pamäti, psychologicky je opodstatnené uznať osobitosť ikonickú, sémantickú a epizodickú pamäti;
3. Biodromálny vývin pamäťových výkonov je poučný najmä v tom, že už deti predškolského veku dosahujú v niektorých aspektoch znovupoznania úroveň

Obr. 1. Závislosť percepčných výkonov (priestorová diskriminácia) od veku (plná krivka) na báze jednej zrakovosenzorickej funkcie (intenzita osvetlenia)

čospelých; na druhej strane involučné zmeny pamäti nastávajú už vo štvrtej dekáde;

4. Človek môže kapacitu pamäti zväčšiť organizáciou pamäťového materiálu, t. j. kategorizáciou, čiastkovou reprodukciou, úmyselným zabúdaním a i.;

5. Kručiálnym psychologickým problémom výskumov s pamäťou je prechod informácií z krátkodobého do dlhodobého skladu, v čom významnú úlohu zohrávajú rôzne kódy;

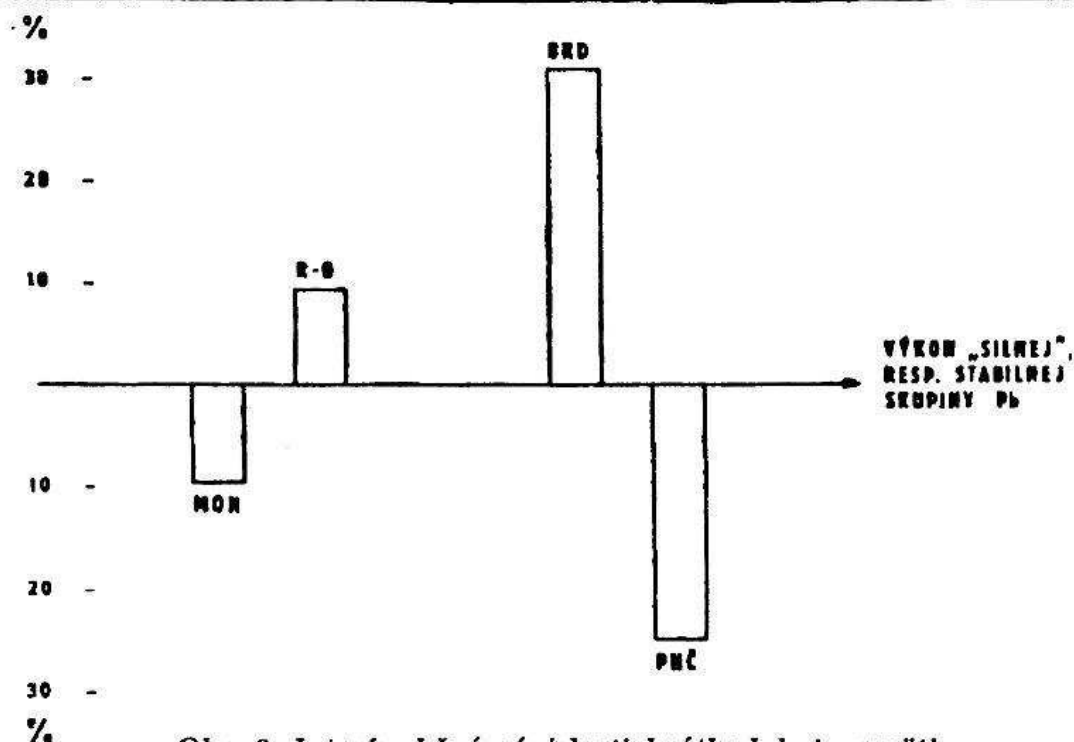
6. Medzi pamäťovými a vyššími poznávacími procesmi (intelektom) existuje súhrn špeciálnych interfunkčných vzťahov, čo treba rešpektovať aj v psychodiagnostickej praxi;

7. Osobnostný kontext moduluje pamäťové funkcie, a to osobitným spôsobom v norme a špecificky v patológii.

Na ilustrovanie plodnosti interfunkčných prístupov v pamäti uvádzame príklad, opäť bez podrobnejšieho komentovania (obr. 2).

Osobitný prípad interfunkčných závislostí v psychológii predstavuje osobnosť – systém systémov psychicky regulovaného správania; aj tomuto problému sa v Ústave experimentálnej psychológie SAV začala v polovici 70. rokov venovať eminentná pozornosť. Ťažiskom sa stali v súlade s profilujúcim zameraním ústavu interfunkčné vzťahy osobnosti a poznávacích procesov; má to však aj širšie odôvodnenie.

Obrazne povedané, boli to kognitívne procesy, skúmanie ktorých viedlo k vytvoreniu štruktúry súčasnej stavby psychologického poznania, rôznu fasádu, ktorej vytvárajú jednotliví psychológovia osobnosti. Žiaľ, táto budova je zatiaľ inkonzistentná. Psychológia poznávacích procesov a psychológia osobnosti sa totiž donedávna vyvíjali nezávisle jedna od druhej; dlhší čas dokonca zámerne v opozícii, a to nielen čo do charakteru vymedzenia svojho predmetu, ale aj metodologicky. Ako je známe, v psychológii poznávacích procesov dominovali experimentálne postupy a miery výkonu, zatiaľ čo v psychológii osobnosti metódy výpovedí a kazuistiky. Z uvedeného pohľadu má skúmanie interfunkčných závislostí medzi osobnosťou a poznávacími procesmi aj strategický význam.

Obr. 2. Interfunkčné závislosti krátkodobej pamäti.

Prvý histogram ukazuje vplyv emočnej stability na pamäťovú reprodukciu Monreovej figur (MON) a druhý na reprodukciu Rey-Osterriethovej figúry (R-O). Tretí stĺpec ukazuje, že osoby so silou excitačných procesov mali v Bourdonovom teste (BRD) slabší výkon ako osoby so slabšou excitačných procesov. Nulová línia tu prezentuje výkon osôb so silou excitačných procesov, resp. osôb emočne stabilných. Pri pamäťovej hľadacej činnosti (PHČ) sa získali opačné výsledky. (Údaje sú z výskumov O. Halmiovej, v tlači a A. Kellö, 1977).

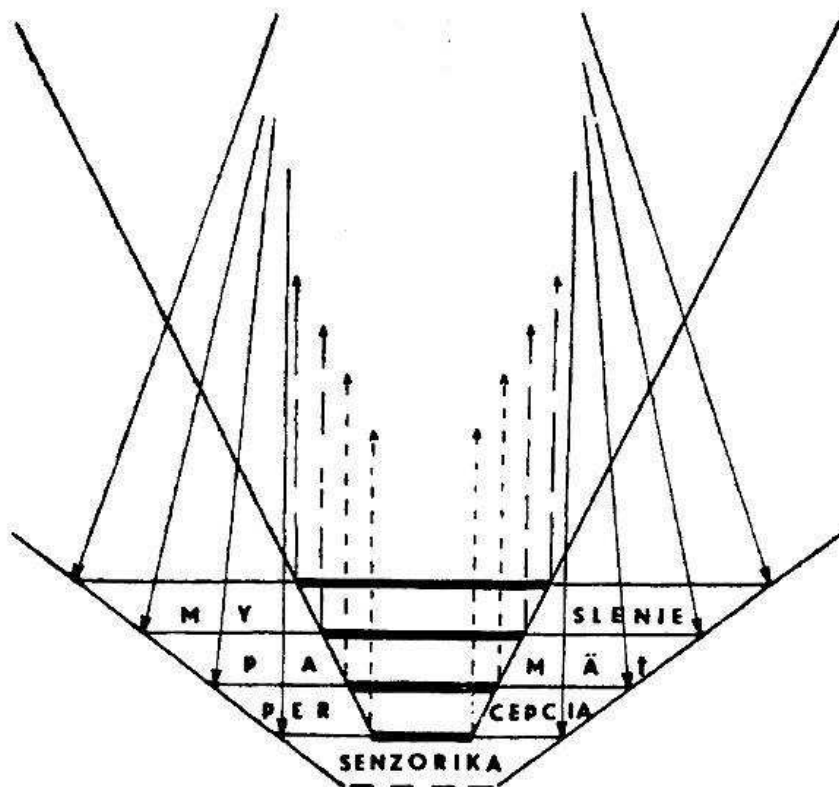
Bez toho, aby sa tu argumentovalo autormi a ich stanoviskami, možno v doterajšej histórii uvedeného problému vytriediť tri koncepcie.

Charakteristickým rysom pre jednu z nich je spochybňovať vzťah medzi kognitívnymi procesmi a osobnosťou. Iná skupina autorov sa domnieva, že kognitívne procesy majú na osobnosť rozhodujúci vplyv. Prejavili sa však aj opačné názory, že osobnosť ako centrálny systém integrácie psychických funkcií pôsobí zásadne formatívne aj na poznávacie procesy.

Naše stanovisko k vymedzeniu vzťahu medzi poznávacími procesmi a osobnosťou sa opiera o niektoré výsledky príslušných výskumov uskutočnených predovšetkým v Ústave experimentálnej psychológie SAV za posledné roky v rámci hlavnej úlohy ŠPBV; má platnosť pracovnej hypotézy, ktorú možno znázorniť aj obrazne (obr. 3).

Nadovšetko sa tu zvyrazňuje vzájomné pôsobenie kognitívnych procesov a osobnosti, čo označujú šípky v oboch základných smeroch. Ďalej tu vidno rôzny podiel jednotlivých kognitívnych procesov v interfunkčných závislostiach s osobnosťou; zatiaľ čo napr. senzorické procesy „vstupujú“ do osobnosti menším podielom ako myslenie, osobnostné vylývanie na ne je v oboch prípadoch výraznejšie ako vplyvanie príslušných kognitívnych procesov na osobnosť. No čo sa na schéme nedalo znázorniť, vyplýva zo známych poznatkov o ontogenetickej priechite kognitívnych procesov pred osobnosťou. V etapách formovania osobnosti zrejme dominuje vplyv kognitívnych procesov nad osobnosťou, aj keď diferencovaným spôsobom. Neskoršie, vo fázach relatívnej stabilizácie vývinu po-

OSOBNOSŤ

POZNÁVACIE PROCESY

Obr. 3. Schéma interfunkčných vzťahov jednotlivých poznávacích procesov a osobnosťou, znázornenou tu nediferencovane.

znávacích procesov, nadobúda podľa nás v interfunkčných závislostiach osobnosti s poznávacími procesmi diferencovanú prevahu samá osobnosť.

Pre nás, ktorí sa interfunkčné princípy usilujeme inkorporovať do každodennej odbornej psychologickkej činnosti, sa tento pojem stal už bežným. Sme si však vedomí, že inde, napr. v psychologických slovníkoch alebo príručkách psychológie sa s ním nateraz sotva možno stretnúť. Spomíname si, že spočiatku bolo treba reagovať na podozrenie, ako keby naša interfunkčnosť mala niečo spoločného s funkcionalizmom v psychológii. Inokedy sa objavili zjednodušenia, že už multifaktoriálne a systémové prístupy vyjadrujú všetko to, čo požadujú interfunkčné princípy.

Skutočnosť je, pravda, iná. Interfunkčnosť ako metodologický princíp sa síce môže realizovať multifaktoriálnymi experimentálnymi plánmi alebo takými metodickými prístupmi, no nimi sa jeho podstata nevyčerpáva. V podstate to isté platí aj pre systémový prístup vo vnútri psychológie. Autentickosť interfunkčnosti vzhľadom k uvedeným prístupom stojí na tom, že je to eminentne psychologicko-metodologický princíp, ktorý je napojený, ako sa to v úvode uviedlo, na koncepciu psychickej regulácie. To znamená, že predpokladá prinášanie ve-

deckých faktov o psychickej regulácii správania a nie údajov o správaní či samom prežívaní, alebo inokedy o púhom zoskupení oboch, čo je pre multifaktoriálne prístupy typické. Podobne od systémových prístupov sa interfunkčne stavané výskumy líšia tým, že mnohorozmernosť či viacúrovňosť psychických javov tu nie je len metodickým vodidlom, ale aj samým cieľom skúmania a interpretovania.

Interfunkčné výskumy v psychológii sú bezpochyby neobyčajne náročné; výsledky jedného takého výskumu provokujú druhý, ešte náročnejší a potom ešte ďalšie, detailnejšie. Pracnosť a prologované úsilie však prinášajú bádateľom za slúženú odmenu v podobe validných a psychologicky interpretovateľných výsledkov.

LITERATÚRA

- Halmiová, O.: Pamäťová hľadacia činnosť, Bratislava, Vyd. Veda (v tlači).
 Kellö, A.: Effect of emotional traits on memory achievement; preliminary report, *Studia psychol.*, 19, 1977, 225–231.
 Kováč, D. (Hg.): *Visuelles Wahrnehmen*, Bratislava, Vyd. SAV, 1970.
 Kováč, D.: K integrácii v psychológii, Bratislava, *Psychodiagnostika*, 1975.
 Ruiseľ, I. a kol.: Interfunkčné vzťahy osobnosti a percerčno-mnémických procesov. Správa pre priebežnú oponentúru úlohy VIII-5-2/3 ŠPBV, Ústav exp. psychológie SAV, 1978.
 Šipoš, I.: *Pamäť a znovuzpoznanie*, Bratislava, Vyd. Veda, 1977.

РЕЗЮМЕ

Принципы
в психологии

Д.Ковач

Обобщение из докладов автора, сделанных на международных конференциях, интерфункциональности начинается определением понятия. Под интерфункциональностью понимается изучение и интерпретация отдельных психических явлений в интерпсихических взаимосвязях в зависимости от целого комплекса стимуляционных переменных и переменных организма. Принцип интерфункциональности применяется при пла-

нировании экспериментов, интерпретации результатов и создании специфических теорий в психологии. В форме тезисов приводятся наиболее значительные результаты интерфункциональных исследований восприятия и памяти, полученные в Институте экспериментальной психологии САН в Братиславе. В заключение указывается на аутентичность принципа интерфункциональности как психологически-методологического принципа, исходящего из психорегуляционной концепции, при сопоставлении с мультифакторным и системным подходами.

SUMMARY

Interfunctional principle
in psychology

Damián Kováč

Interfunctional principle is defined as research and interpretation of psychological events in intrapsychical frame of reference and in relation to the whole complex of stimuli and organismic variables. The use of interfunctional principle in planning experimental projects, in interpretation of data, and in building theories in psychology is indicated. The main results of interfunctional research of perception and memory conducted in the Institute of Experimental Psychology SAS in Bratislava are offered.